

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΙΙ

ΟΙ ΜΕΤΑΦΥΣΙΚΟΙ

ΝΤΕΚΑΡΤ, ΜΑΛΜΠΡΑΝΣ, ΣΠΙΝΟΖΑ, ΛΑΪΜΠΝΙΤΣ

Ὁ Ρενέ Ντεκάρτ (1596—1650) ἦταν Γάλλος, γεννημένος στήν Τουραίνη κι ἀπό οἰκογένεια τῆς κατώτερης ἀριστοκρατίας.

Σπούδασε στό Ἰησουϊτικὸ Κολλέγιο La Flèche καὶ αἰσθάνθηκε ἀπὸ νωρὶς ἀποστροφή πρὸς τὴ σχολαστικὴ φιλοσοφία, ἣ τουλάχιστο πρὸς τὶς λεπτομέρειες της. Ἡ θεολογία τοῦ σχολαστικισμοῦ ὅπως θὰ ἴδουµε, τοῦ ἄφηκε βαθειὰ ἐντύπωση γιὰ ὅλη του τὴ ζωή.

Τελειώνοντας τὸ Κολλέγιο ρίχτηκε στὴ μελέτη τῶν Μαθηματικῶν, μὲ διακοπὲς πότε πότε, πού τὶς περνοῦσε διασκεδάζοντας στό Παρίσι.

Μερικὰ χρόνια ἐθελοντικῆς στρατιωτικῆς ὑπηρεσίας στὶς Καθολικὲς στρατιῆς στήν ἀρχὴ τοῦ Τριακονταετοῦς Πολέμου, τοῦ ἔδωκαν τὴν εὐκαιρία νὰ ταξιδέψῃ καὶ νὰ ἴδῃ τὸν κόσµο.

Γυρίζοντας στό Παρίσι ξανάρχισε τὶς μελέτες του, στὶς ὁποῖες τὸν διακόπτανε συχνὰ οἱ διάφοροι ἀδιάκριτοι, πού ὅπως ξέροµε, ἀπὸ τὴ διασκεδαστικὴ κωμωδία τοῦ Μολιέρου, «*Les Fâcheux*» ἔξακολούθησαν γιὰ πολὺ νὰ μολύνουν τὴ Γαλλικὴ κοινωνία. Γιὰ νὰ ξεφύγῃ τὴν ἐπιμονή τους ὁ Ντεκάρτ, πού πάνω ἀπ' ὅλα τὰ πράγματα ἐκτιμοῦσε τὴ μοναξιά, ἔφυγε ἀπὸ τὴ Γαλλία. Ἡ κληρονόµηση ἑνὸς καλοῦ εἰσοδήµατος ἔδωσε στό φιλόσοφο τὰ µεσα νὰ ζῆ ὅπου ἤθελε καὶ ἡ Ὁλλανδία ἔγινε, μὲ μερικὲς μόνο διακοπὲς, τὸ προτιμώµενο του μέρος γιὰ τὰ ἐπόμενα εἴκοσι χρόνια (1629—1649). Μὰ κι ἐδῶ ἦταν ἀπαραίτητες συχνὲς ἀλλαγὲς κατοικίας καὶ ἀπόκρυψη πότε πότε τῆς διεύθυνσός του, γιὰ νὰ ξεφεύγῃ τὶς ἐπισκέψεις ἐνοχλητικῶν θαυμαστῶν.

Παρ' ὅλη τὴν ἀντικοινωνικότητά του φαίνεται ὅτι ὁ Ντεκάρτ εἶχε κάτι τὸ πολὺ ἐλκυστικό. Τὸ μόνο πρόσωπο πρὸς τὸ ὁποῖο αἰσθάνθηκε φιλία ἦταν ἡ πριγκήπισσα Ἐλισάβετ, πνεῦμα πού τοῦ ἔμοιαζε, κόρη τοῦ κοκότυχου Winter King καὶ ἐγγονὴ τοῦ δικοῦ μας Ἰακώβου τοῦ πρώτου. Ἡ μεγάλη αὐτὴ κυρία κατέχοντας τὴ διαγοητικὴ ἀκτινοβολία σ' ὅλη τῆς τὴν ἔκταση καὶ τὸ ἀπαράμιλλο θέλημα τῆς οἰκογένειας Στούαρτ, ἔκανε ἐντύπωση στὸ μοναστικὸ σοφὸ, ὡς τὸ μόνο πρόσωπο πού κατάλαβε ποτε τὴ φιλοσοφία του.

Μιὰ ἄλλη βασιλικὴ φιλία ἔγινε αἰτία νὰ κλείσῃ τὸ στάδιό του ἐντελῶς ἄκαιρα.

Ἡ βασίλισσα Χρηστίνα τῆς Σουηδίας, ἡ προνομιούχα καὶ ἀνήσυχη κόρη τοῦ Γουσταύου Ἀδόλφου, ἄκουσε γιὰ τὸ Ντεκάρτ καὶ τὸν προσκάλεσε στὸ παλάτι τῆς.

Ὅταν ἔφτασε μὲ τὸ πλοῖο, μὴνυσε τὸν πλοίαρχο πού εἶχε φέρει στὴ Στοκχόλμη τὸν ἐνδοξο ξένο καὶ τὸν ρώτησε γιὰ τὸν ἐπιβάτη του. «Κυρία, ἀπάντησεν ἐκεῖνος. Αὐτὸς πού ὁδήγησα στὴ Μεγαλειότητά σας, δὲν εἶναι ἄνθρωπος ἀλλὰ ἡμίθεος. Μὲ δίδαξε μέσα σὲ τρεῖς βδομάδες γιὰ τὴν ἐπιστήμη τῆς ναυτιλίας περισσότερα ἀπὸ ὅσα ἔχω μάθει σὲ ἐξήντα χρόνια, πού ζῶ στὴ θάλασσα». (Ὁ βίος τοῦ Ρ. Ντεκάρτ ἀπὸ τὴν Ἐ. Χαλνταίην). Ἡ βασίλισσα ἱκανοποίησε πέρα πέρα τὶς προσδοκίαις τοῦ ἐπισκέπτη τῆς, πού τοῦ φάνηκε πὼς δὲν εἶχε κανένα ἐλάττωμα, παρὰ μόνο μιὰν ἀτυχῆ κλίση νὰ ξοδεύῃ τὸν καιρὸ τῆς μαθαίνοντας ἑλληνικά. Ἐκτὸς ἀπὸ τ' ἄλλα τῆς χάρισμα, «εἶχε μιὰ γλυκύτητα καὶ μιὰ καλωσύνη, πού ἔκανε τοὺς ἄνδρες νὰ τῆς ἀφοσιώνωνται». Γρήγορα ὁμως φάνηκε, ὅπως συμβαίνει καὶ μὲ ἄλλες τέτοιες προσωπικότητες, ὅτι αὐτὰ δὲν ἦταν παρὰ ἐπίχρισμα μόνο ἐνὸς σκληροῦ ἐγωῖσμοῦ. Ἡ Χρηστίνα πού ξυπνοῦσε πρωτὶ, ἀπαιτοῦσε ἀπὸ τὸ Ντεκάρτ, νὰ πηγαίῃ στὴ βιβλιοθήκη τῆς γιὰ νὰ τῆς παραδίῃ τὸ μάθημα τῆς φιλοσοφίας στὶς πέντε τὸ πρωτὶ. Ὁ Ντεκάρτ ἀπὸ συνήθεια ξυπνοῦσε ἀργά. Οὔτε κατοικοῦσε τουλάχιστο μέσα στὸ παλάτι, μὰ ἔμενε στὴ Γαλλικὴ πρεσβεία καὶ γιὰ νὰ πηγαίῃ ἐκεῖ, ἔπρεπε νὰ περνᾷ μιὰ μακρὰ γέφυρα, ὅπου πάντα εἶχε δυνατὸ κρῦο. Τὸ κρῦο τὸν σκότωσε.

Εἶχε φτάσει στὴ Στοκχόλμη τὸν Ὀκτώβριο καὶ σκεπτόταν νὰ φύγη τὸ Γεννάριον· μὰ στὴν ἐπίμονη ἀπαίτηση τῆς βασίλισσας, πὺ μ' ὄλα ταῦτα δὲν ἄλλαξε τὴν ὥρα τοῦ μαθήματος, ἂν καὶ ὁ χειμῶνας ἐκεῖνος ἦταν ἕνας ἀπὸ τοὺς δοριμύτερους, ἔμεινε ἀκόμη. Στὶς ἀρχὲς τοῦ Φεβρουαρίου τοῦ 1650 ἔπεσε ἄρρωστος καὶ πέθανε ἀπὸ φλεγμονὴ τῶν πνευμόνων στὶς 11, σὲ ἡλικία 54 χρονῶν.

Ὁ Ντεκάρτ εἶχε τὸ φυσικὸ θάρρος πὺ ἔλειπε ἀπὸ τὸ Χόμπς, μὰ φαίνεται ὅτι ἦταν ἠθικὰ δειλὸς ὅπως ὁ Βάκων. Τὸ πιὸ χτυπητὸ παράδειγμα γι' αὐτὸ εἶναι, ὅτι ἀκούοντας πὺς ὁ Γαλιλαῖος καταδικάστηκε ἐπειδὴ δίδασκε τὴν ἡλιοκεντρικὴ Ἀστρονομία, ἀπόφυγε νὰ δημοσιεύσῃ καὶ σκέφτηκε μάλιστα νὰ καταστρέψῃ ἕνα ἔργο του, μέσα στὸ ὁποῖο ὑποστήριζε τὴ θεωρία ἐκείνη. Αὐτὸ ἔγινε ἐνῶ ζοῦσε σὲ μιὰ χώρα, ὅπου οὔτε λόγος δὲ θὰ μπορούσε νὰ γίνῃ γιὰ προσωπικὸ κίνδυνον ἀπὸ τὴν Ἱερὰ Ἐξέταση.

Μὰ ἡ ἀδυναμία του αὐτὴ φαίνεται κάπως καὶ ἀπὸ τὸ ὅτι ἔτρεχε μακριὰ ἀπὸ τὴ Γαλλία, γιὰ νὰ ξεφύγῃ τὶς ὀχληρὲς ἐκεῖνες ἐπισκέψεις στὸ ἐρημικὸ του μελετητήριον, πὺ θὰ μπορούσε νὰ τὶς ἀνακόψῃ κάνοντας γνωστὸ μὲ ἀποφασιστικὴν ὅτι δὲν ἤθελε νὰ χάνῃ τὶς ὥρες του σὲ ἀργόσχολες συνομιλίαις.

Καὶ εἶδαμε τέλος ὅτι ἔχασε τὴ ζωὴ του ἀπὸ φόβον νὰ μὴν προσβάλλῃ τὴ βασίλισσα.

Φαίνεται περίεργον, πὺς ἕνας χαρακτηῆρας τόσο ἀντιηρωϊκὸς εἶναι δυνατὸ νὰ συγκαταλέγεται μέσα στοὺς μεγάλους ἀπελευθερωτὰς τῆς ἀνθρώπινης σκέψης.

Εἶναι ἀλήθεια ὅτι οἱ ὑπηρεσίαι τοῦ Ντεκάρτ πρὸς τὴν ἐλευθερίαν ἔχουν μεγαλοποιηθεῖ.

Ἡ φήμη γιὰ τὴ μεγάλη διάνοιά του στηρίζεται πάνω σὲ τρεῖς βάσεις. Ἡ πιὸ ἀναμφισβήτητη εἶναι ἡ δημιουργία τῆς Ἀναλυτικῆς Γεωμετρίας, ἀφειτηρία τῶν νεωτέρων μαθηματικῶν. Ἡ ἀξία τῆς συμβολῆς του στὴ Φυσικὴ ἔχει ἀμφισβητηθῆ πολὺ. Καὶ γενικὰ ἡ γνώμη τῶν εἰδικῶν διαπίστωσεν ὅτι, ἐκεῖνον πὺ ἦταν νέον σ' αὐτὴ δὲν ἦταν καὶ σωστὸ καὶ ὅτι ἦταν σωστὸ, δὲν ἦταν καὶ νέον. Ὅμως ἡ θέσι πὺ πρέπει νὰ καταλάβῃ ὁ

Ντεκάρτ στην 'Ιστορία της Φιλοσοφίας, μπορεί νὰ καθοριστῆ μόνο ἀπὸ τὴν ἰδέα, πὺ ἔχομε γιὰ τὴ Μεταφυσική του.

Ὡς φιλόσοφος ὁ Ντεκάρτ ἔχει τὸ χάρισμα τῆς ὑποδειγματικῆς σαφήνειας.

Δὲ φταίει αὐτὸς ἂν δὲν μπορούμε νὰ ποῦμε τί σκεπτόταν καὶ πῶς ἔφτασε νὰ τὸ σκέπτεται. Τὸ κλασικὸ Discours de la Méthode (1637) ἀφηγεῖται τὴν πνευματικὴ του ἱστορία μὲ ὕφος συγκινητικῆς σχεδὸν ἀπλότητος. Φαίνεται ὅτι ἀπὸ μικρὴ ἡλικία ἢ ἀλήθεια ὑπῆρξεν ὁ ἀνώτατος σκοπὸς του, ὅχι ὅπως στὸ Βάκων καὶ στὸ Χόμπς γιὰ τὴν ὠφελιμότητά της, ἀλλὰ γι' αὐτὴ τὴν ἴδια. Ἀναζητῶντας τὸ ἰδεῶδες αὐτὸ ἔκανε πλατεῖες μελέτες, χωρὶς ὅμως νὰ εὔρη ἐκεῖνο πὺ γύρευε. Τὰ μεγάλα καὶ περίφημα ἔργα τῆς λογοτεχνίας μπορούν νὰ εὐχαριστοῦν ἢ νὰ θαμβῶνουν δὲν μπορούν ὅμως νὰ πείθουν. Οἱ φιλόσοφοι πίστευαν ὅτι δίδασκαν τὴν ἀλήθεια, οἱ ἀτελείωτες ὅμως συζητήσεις τους ἔδειξαν ὅτι δὲν τὴ βροῖκαν.

Τὰ Μαθηματικὰ ἀπὸ τὸ ἄλλο μέρος παρουσίαζαν μιὰν εὐχάριστη εἰκόνα ἐξακριβωμένης βεβαιότητος, ἀλλὰ βεβαιότητος πὺ φαινόταν ὅτι ἐκτιμᾶται μόνο ὡς γερὴ βάση τῆς Μηχανικῆς.

Πειτῶντας τὰ βιβλία του ὁ νέος ἀηδιασμένος, ἀπευθύνθηκε τότε πρὸς τὸ μεγάλο βιβλίον τῆς ζωῆς καὶ ἀνακατεύτηκε μὲ ἀνθρώπους ὅλων τῶν εἰδῶν καὶ τῶν θέσεων, ζητῶντας ν' ἀκούσῃ τί εἶχαν νὰ ποῦν γιὰ τὰ βασικὰ ἐνδιαφέροντα τῆς ζωῆς.

Μὰ καὶ ἐδῶ συνάντησε τὴν ἴδια ματαιοφροσύνη καὶ τὴν ἴδια πνευματικὴ ἀκαταστασία. Οἱ κοινοὶ ἄνθρωποι δὲν ἦταν περισσότερο σύμφωνοι ἀναμεταξύ τους, ἀπὸ ὅσο ἦταν οἱ αὐθεντίες τὸν καιρὸ τῶν σπουδῶν του στὸ Κολλέγιο. Οἱ θρησκευτικὲς ἀλήθειες ἔδειχναν πράγματι, ὅτι πρόσφεραν ἀσφαλὲς καταφύγιο· ἀποτελοῦσαν ὅμως ἐξαίρεση, πὺ ἀποδείκνυε τὸν κανόνα, ἐπειδὴ ἦταν, ὅπως παρατηρεῖ ὁ Ντεκάρτ, ἀποκάλυψη ὑπερφυσικῆ καὶ ὅχι ἡ φυσικὴ γνώση πὺ ἐπιθυμοῦσε.

Ἡ διαμάχη τῶν αὐθεντιῶν εἶχε τουλάχιστο ἓνα καλὸ ἀποτέλεσμα, ἐξευτέλιζε δηλαδὴ τὴν ἔννοια τῆς αὐθεντίας σπρώχνοντας τὸν ἐρευνητὴ πίσω στὴ Λογικὴ του, ὡς μόνη πηγὴ πὺ τοῦ ἔμενε. Καὶ ἐπειδὴ τὰ Μαθηματικὰ φαίνονταν ὅτι εἶναι ἡ μόνη

ίκανοποιητική ἐπιστήμη, τὸ ὀρθότερο πὸν εἶχε νὰ κάνη ἦταν νὰ δώση εὐρύτερη ἔκταση καὶ ἐφαρμογή στὶς μεθόδους τῆς Ἀλγεβρας καὶ τῆς Γεωμετρίας.

Ἔτσι κατόρθωσε νὰ εὔρη τέσσερις θεμελιώδεις κανόνες :

1) Νὰ μὴ γίνεται τίποτα ἀποδεκτὸ ὡς ἀληθινὸ, ἂν δὲν ἀποδεικνύεται ὅτι εἶναι ἀληθινὸ. 2) Κάθε πρόβλημα νὰ ἀναλύεται σὲ πολλές ξεχωριστὲς προτάσεις, σύμφωνα μὲ τὴ φύση τοῦ ἀντικειμένου πὸν ἐρευνᾶται. 3) Νὰ προβαίνωμε βαθμιαίως ἀπὸ τὰ ἀπλούστερα εἰς τὰ συνθετώτερα· καὶ 4) νὰ ἐξακριβώνωμε ὅτι οἱ ἀπαριθμήσεις καὶ διερευνήσεις πὸν κάναμε, ἦταν τόσο ἐξαντλητικὲς καὶ τόσο ὀλοκληρωμένες, ὥστε νὰ μὴ μᾶς διαφύγη κανένα στοιχεῖο τοῦ ζητήματος.

Ὅπως παρουσιάζονται οἱ κανόνες ἔχουν κακὴ διάταξη, εἶναι ἀόριστοι καὶ ἀτελεῖς. Ὁ τελευταῖος θὰ μπορούσε νὰ εἶναι πρῶτος καὶ ὁ πρῶτος τελευταῖος.

Οἱ ἔννοιες, ἀπλό, σύνθετο, ἀληθινὸ, οὔτε διευκρινίζονται, οὔτε καθορίζονται. Καὶ δὲν ἔχει καταβληθῆ ὁ πρεπούμενος κόπος γιὰ νὰ χωριστοῦν οἱ κρίσεις ἀπὸ τὶς ἔννοιες.

Εἶναι ἴσως λυπηρό, τὸ ὅτι ἡ μέθοδος λειτούργησε καλά. Τουλάχιστο ὁ Ντεκάρτ μᾶς λέει, ὅτι μὲ τὴ βοήθεια τῶν κανόνων του πρόδευσε γρήγορα εἰς τὴ λύση μαθηματικῶν προβλημάτων. Μποροῦμε νὰ πιστέψωμε τὴν ἐπιτυχία του, χωρὶς νὰ παραδεχτοῦμε ὅτι μιὰ κατώτερη διάνοια θὰ ἦταν δυνατὸ νὰ πετύχη τὰ ἴδια ἀποτελέσματα μὲ τὰ ἴδια μέσα. Τὸ ζήτημα εἶναι νὰ ἐξακριβώσωμε ἂν ἡ μέθοδος, ὅσο χρήσιμη κι ἂν ἦταν εἰς τὰ Μαθηματικά, θὰ μπορούσε ἐπωφελῶς νὰ ἐφαρμοστῆ εἰς τὴ Μεταφυσική. Καὶ ἡ ἀπάντηση φαίνεται νὰ εἶναι, ὅτι τὸ νέο σύστημα ὅπως τὸ χρησιμοποίησε ὁ δημιουργὸς του, ὀδήγησε εἰς ἀπελπιστικὲς πλάνες. Ἀφοῦ ἔδειξε μιὰ προσωρινὴ ἐπιδοκιμασία τῶν συνθηθειῶν τῆς χώρας, εἰς τὴν ὁποία ἔτυχε νὰ διαμένῃ καὶ εἰς τὸ δόγμα τῆς Ρωμ. Ἐκκλησίας, ὁ Ντεκάρτ ἀρχίζει ν' ἀμφισβητῆ ὅλες τὶς ιδέες πὸν εἶχε ὡς τότε παραδεχτῆ, ἀκόμη καὶ τὴν πραγματικότητα τοῦ ἐξωτερικοῦ κόσμου. Μὰ καὶ μόνο τὸ φαινόμενο τῆς ἀμφιβολίας προϋπόθετει ὅτι ὑπάρχει ὁ ἴδιος ὁ ἀμφιβάλλων. **Σκέπτομαι, ἄρα ὑπάρχω.** Μερικοὶ ὑπόθεσαν ὅτι ἡ ἀρχικὴ ἐπιβεβαίωση τοῦ

αὐταπόδεικτου αὐτοῦ ἀξιώματος, σημαίνει ὅτι ὁ Ντεκάρτ ταύτιζε τὸ εἶναι μὲ τὸ σκέπτεσθαι. Τέτοιο πράγμα δὲν ἔκανε. Αὐτὸ πού θέλει νὰ πῆ εἶναι ὅτι, εἴτε ὑπάρχουν εἴτε δὲν ὑπάρχουν τὰ πράγματα, «ἐγὼ πού σκέπτομαι ὑπάρχω». Τοῦτο δὲν εἶναι καμιά μεγάλη ἀνακάλυψη, τὸ σπουδαῖο εἶναι νὰ βροῦμε τὶ ὑπονοεῖ ἡ ἀνακάλυψη αὐτή. Καὶ κατὰ τὸ Ντεκάρτ σημαίνει πολλά.

Ἐν πρώτοις συμπεραίνει ὅτι, ἀφοῦ τὸ γεγονὸς τοῦ σκέπτεσθαι, τὸν βεβαιώνει πὼς ὑπάρχει, εἶναι ἄρα (αὐτὸς) μιὰ οὐσία, πού τὸ βαθύτερό της νόημα ἀποτελεῖ ἡ σκέψη, ἀνεξάρτητη ἀπὸ τὸ χῶρο καὶ ἀπὸ κάθε ὑλικὸ ἀντικείμενο — μὲ λίγα λόγια, μιὰ αὐλὴ ψυχὴ, ἐντελῶς ξεχωριστὴ ἀπὸ τὸ σῶμα, εὐκολώτερη νὰ γνωσθῆ καὶ ἱκανὴ νὰ ζῆ χωρὶς αὐτό. Ἐδῶ ἡ σύγχυση τῆς ἀντιλήψεως μὲ τὴν κρίση εἶναι φανερὴ καὶ ὁδηγεῖ στὴ σύγχυση τῶν σκέψεων μας γιὰ τὴν πραγματικότητά μὲ τὶς ἴδιες τὶς πραγματικότητες. Καὶ ὁ Ντεκάρτ φέρνει τὸ χαλαρὸ αὐτὸ συλλογισμὸ ἕνα βῆμα πρὸς τὰ ἔμπροσ ὑποστηρίζοντας ὅτι, ἀφοῦ ἡ βεβαιότητα γιὰ τὴν ὑπαρξή του δὲν ἔχει ἄλλη ἐγγύηση παρὰ τὴν ἐνάργεια μὲ τὴν ὁποία συνάγεται ἀπὸ τὸ γεγονὸς ὅτι σκέπτεται, πρέπει γι' αὐτὸ νὰ συμπεράνωμε ἀσφαλῶς, ὅτι ὁποιαδήποτε πράγματα νοοῦμε πολὺ καθαρὰ καὶ μὲ σαφήνεια εἶναι ἀληθινά.

Στὸ ἄλλο μεγάλο ἔργο του τὶς «*Meditations*», ὁ Ντεκάρτ ἐκθέτει πλατύτερα, μὰ μὲ λιγώτερη σαφήνεια, τὰ ἐπιχειρήματά του γιὰ τὴν αὐλία τῆς ψυχῆς. Εἶναι τελείως παραδεγμένο ὅτι ἡ αὐτογνωσία ἐκτὸς ἀπὸ τὸ σκέπτεσθαι καλύπτει καὶ τὶς λειτουργίες τοῦ παρατηρεῖν, τοῦ αἰσθάνεσθαι, τοῦ ἐπιθυμεῖν καὶ τοῦ θέλειν. Καὶ δὲ φαίνεται ὅτι μπορεῖ κανεὶς νὰ ἰσχυριστῆ, ὅτι οἱ λειτουργίες αὐτὲς εἶναι δυνατὸ νὰ περιοριστοῦν σὲ μορφὲς σκέψης.

Ἐποστηρίζεται ὁμως ὅτι ἐξαρτῶνται ἀπὸ τὴ σκέψη, καθόσον χωρὶς τὴ σκέψη δὲ θὰ μπορούσε κανεὶς νὰ γνωρίζῃ τὴν ὑπαρξή τους, ἐνῶ ἡ σκέψη εἶναι δυνατὸ νὰ γίνῃ εὐκολὰ ἀντιληπτὴ χωρὶς αὐτές.

Λίγο μεγαλύτερη αὐτοεξέταση θὰ ἔδειχνε ὅτι τὸ δεύτερο μέρος τοῦ ἰσχυρισμοῦ δὲν εἶναι ἀληθινό. Διότι δὲν ὑπάρχει σκέψη χωρὶς λέξεις, οὔτε λέξεις ὅσο σιγανὰ κι ἂν ἔχουν ἀρθρωθῆ, χωρὶς

ερικὰ ἄπτικὰ καὶ μυϊκὰ αἰσθήματα, οὔτε ἀκόμη χωρὶς μιὰ σειρά ἐχωριστῶν θελήσεων.

Ἄλλο ἀξιοπρόσεκτο σημεῖο εἶναι ὅτι ὁ Ντεκάρτ, ὄχι μόνο ἐν ἀκολουθεῖ τὸν κανόνα τῆς μεθόδου, νὰ προβαίνη δηλ. ἀπὸ τὸ ἀπλὸ στὸ σύνθετο, μὰ κάνει ἀκριβῶς τὸ ἀντίθετο. Ξεκινῶντας ἐπὶ ὁλόκληρο, πού εἶναι καὶ πολύπλοκο, τὸ περιεχόμενον τῆς συνειδήσεως, προχωρεῖ μὲ σειρά ἀπὸ αὐθαίρετες ἀπορρίψεις, πρὸς ἐκεῖνο, πού θεωρεῖ ὅτι εἶναι τὸ ἀπλὸ γεγονός, τῆς αὐτῆς σκέψης. Ἄς δοῦμε πῶς τὰ καταφέρει στὴν ἀπόπειρά του, νὰ ἀνοικοδομήσῃ δηλ. τὴ γνῶση πάνω σ' αὐτὴ τὴ στοιχειώδη βάση.

Ἐπιστρέφοντας στὸ αἴτημά του τῆς γενικῆς ἀμφιβολίας ὁ φιλόσοφος μας συμπεραίνει ἀπὸ αὐτό, ὅτι ἡ φύση του εἶναι ἀτελής καὶ ἀπὸ αὐτὸ ἐξάγει τὴν ἰδέα ἑνὸς τέλειου ὄντος. Ὁ συλλογισμὸς εἶναι πολὺ φτωχός· διότι κι ἂν παραδεχτοῦμε ὅτι ἡ γνῶση εἶναι προτιμότερη ἀπὸ τὴν ἄγνοια — πράγμα πού δὲν ἔχει ἀποδειχτῆ — δὲν ἔπεται ὅτι ὁ δογματικὸς εἶναι τελειότερος ἀπὸ ἐκεῖνον πού ἀμφιβάλλει.

Ἀπὸ τὸ ὅτι ὁ Ντεκάρτ πέρασε μὲ προοδευτικὸ συλλογισμὸ ἀπὸ τὸ ἓνα στάδιο στὸ ἄλλο, θὰ μπορούσε κανεὶς πράγματι νὰ συμπεράνη τὸ ἀντίθετο. Παραβλέποντας τὸν παραλογισμό, ἃς παραδεχτοῦμε ὅτι κατέχει τὴν ἰδέα ἑνὸς τέλειου ὄντος καὶ ἃς προχωρήσωμὲ στὸ πῶς ἔφτασε νὰ τὴν ἀποκτήσῃ. Θὰ μπορούσε κανεὶς νὰ ὑποβάλλῃ τὴν ἰδέα, ὅτι ἡ συνείδηση τῆς τέλειας αὐτογνωσίας συνδυασμένη μὲ τὴν ἐπιθυμία νὰ γνωρίσῃ περισσότερα ἄλλα ἀντικείμενα, θὰ ἦταν ἀρκετὴ νὰ δημιουργήσῃ ἓνα ἰδεῶδες παντογνωσίας καὶ προχωρῶντας μὲ τὸν ἴδιον τρόπο ἀπὸ μιὰ σύγκριση ἐπιθυμιῶν μὲ τὶς ἱκανοποιήσεις τους, νὰ εὐρύνῃ τὸ ἰδεῶδες αὐτὸ μέσα στὴν ἔννοια τῆς ἀπειρης τελειότητος.

Ὁ Ντεκάρτ ὅμως δὲν κνηγᾷ πραγματικὰ τὴν ἀλήθεια — τουλάχιστο στὴ Μεταφυσική. Προσπαθεῖ νὰ δικαιολογήσῃ ἐκεῖνα πού τὸν δίδαξαν οἱ Ἰησουῖτες στὴ Flèche καὶ καμιά Ἰησουϊτικὴ ἠθικολογία δὲ θὰ μπορούσε νὰ εἶναι πιὸ σοφιστικὴ ἀπὸ τὴ λογική, πού τὴ βρίσκει ἀρκετὰ καλὴ γιὰ τὸ σκοπὸ του.

Τὸ νὰ ἰσχυρίζεται, ὅπως κάνει, ὅτι ἡ ἰδέα ἑνὸς τέλειου ὄντος

στο μυαλό του, μπορεί να εξηγηθῆ μόνο ἀπὸ τὸ ὅτι προέρχεται ἀπὸ ἓνα ὄν ὅμοιο μὲ τὸ δημιουργό του, εἶναι ἀρκετὰ τολμηρό.

Μὰ τὸ κατόρθωμα αὐτὸ ξεπεράστηκε πολὺ μὲ τὴν περιφημὴ ὄντολογικὴ ἀπόδειξη τοῦ θείσμου. Ἐνα τρίγωνο μᾶς λέει, δὲν ὑπάρχει κατ' ἀνάγκη· μὰ ἂν ὑποθέσωμε ὅτι ὑπάρχει, οἱ τρεῖς γωνίες του πρέπει νὰ εἶναι ἴσες μὲ δύο ὀρθές γωνίες.

Τὸ νὰ νοοῦμε πάλι τὸ Θεό, σημαίνει ὅτι ὁ Θεὸς ὑπάρχει. Διότι ἀφοῦ ἡ ὑπαρξὴ εἶναι τελειότητα, ἀπὸ τὴν ἰδέα ἑνὸς τέλειου ὄντος προκύπτει, ὅτι ὁ Θεὸς πρέπει νὰ ὑπάρχη. Ἡ ἀπάντηση εἶναι πιὸ σαφὴς καὶ πιὸ καθωρισμένη ἀπὸ κάθε ἀπόδειξη τοῦ Ντεκάρτ. Ἡ τελειότητα ὑπαρκτῶν, ἢ φανταστικῶν ἀντικειμένων βεβαιώνεται, ἢ ὑπαρξὴ ὅμως δὲν εἶναι τελειότητα αὐτὴ καθ' ἑαυτήν.

Ἐχομε νὰ ἐξετάσωμε κι ἓνα τρίτο ἐπιχείρημα γιὰ τὸ θεϊσμό. Ὁ Ντεκάρτ ρωτᾷ, πῶς ἦρθε στὴ ζωὴ. Ὅχι μὲ δική του ἐνέργεια. Διότι σὲ τέτοια περίπτωση θὰ εἶχε δώσει στὸν ἑαυτό του ὅλες τὶς τελειότητες, πὺ δὲν ἔχει τώρα. Οὔτε ἀπὸ κάποια ἄλλη ἀτελῆ αἰτία, διότι αὐτὸ θὰ μεγάλωνε τὴ δυσκολία ἀντὶ νὰ τὴ διαλύση. Κι ἀκόμη, ἡ ἀπλὴ συνέχιση τῆς ζωῆς του ἀπὸ τὴ μιὰ στιγμὴ στὴν ἄλλη χρειάζεται ἐξήγηση. Διότι ὁ χρόνος ἀποτελεῖται ἀπὸ ἀπειρία μερῶν, πὺ δὲν ἐξαρτῶνται καθόλου ἀπὸ τὰ ἄλλα. Ὡστε τὸ νὰ ἔχω ζήσει λίγο πρὶν, δὲν εἶναι λόγος τοῦ ὅτι ὑπάρχω τώρα, ἐκτὸς ἂν ὑπάρχη κάποια δύναμη, πὺ μὲ ἀναδημιουργεῖ. Ἐδῶ πρέπει νὰ παρατηρήσωμε ὅτι ὁ Ντεκάρτ μεταχειρίζεται κακόπιστα τὸ νόμο τῆς Αἰτιότητας. Σύμφωνα μ' ἐκεῖνο πὺ ὀνομάζει *φῶς τῆς φύσεως*, μ' ἄλλα λόγια τὸ *φῶς τῆς Ἑλλην. Φιλοσοφίας*, τὰ πράγματα ὅπως δὲ μποροῦν νὰ προέλθουν ἀπὸ τὸ μηδὲν ἔτσι δὲν μποροῦν καὶ νὰ πέσουν στὸ μηδέν. Ἡ δυσκολία ὅμως εἶναι ἡ ἴδια καὶ γιὰ τὸν ὑποτιθέμενο δημιουργό μου, ὅσο καὶ γιὰ μένα.

Μᾶς λένε ὅτι ἡ σκέψη εἶναι ἀναγκαία τελειότητα τῆς Θείας Φύσεως. Ἀλλὰ τὸ σκέπτεσθαι προϋποθέτει χρόνο, ἐπομένως καὶ ὁ Θεὸς ἐπίσης ὑπάρχει ἀπὸ στιγμὴ σὲ στιγμὴ. Πῶς λοιπὸν μπορεῖ νὰ ἀναδημιουργῆ τὴν ὑπαρξὴ του, περισσότερο ἀπὸ ὅσο μποροῦμε ἐμεῖς ;

Ἡ ἀπάντησις βέβαια θὰ ἦταν: Ἐπειδὴ εἶναι τέλειος καὶ ἡ τελειότητα συνεπάγεται τὴν ὕπαρξιν. Ἔτσι ὁ ἰσχυρισμὸς αὐτὸς ἀπὸ τὴν Αἰτιότητα μᾶς φέρνει πίσω στὴ λεγόμενη Ὀντολογικὴ ἀπόδειξις, πού εἶδαμε πόσο μικρὴ ἀξία ἔχει.

Ἡ ἴδια αὐτὴ ἰδέα τῆς τελειότητος μᾶς περιπλέκει σὲ νέες δυσκολίες μὲ τὸ νόμο τῆς Αἰτιότητας. Ἐνα τέλειον ὄν, μπορεῖ νὰ περιμένωμε ὅτι θὰ κατασκεύαζε τέλεια πλάσματα, — πού καθ' ὑπόθεσιν δὲν εἴμαστε. — Ὁ Ντεκάρτ τὸ βλέπει αὐτὸ καλὰ καὶ ξεφεύγει μόνο μὲ ἓνα λογοπαίγνιο. Οἱ ἀτέλειες λέει, προέρχονται ἀπὸ τὸ μέρος πού κατέχει τὸ Μηδὲν στὴ φύσιν μας.

Μιὰ πού γίνεται τέτοια παραχώρησις στὴ δημιουργικὴ δύναμη τοῦ Μηδὲν καὶ ὁ Θεὸς φαίνεται ὅτι εἶναι μᾶλλον ἓνα ἀδάπανον αἶτημα. Ἀφοῦ ἀπόδειξεν ἱκανοποιημένος τὴν ὕπαρξιν τῆς ψυχῆς καὶ τοῦ θεοῦ, ὁ Ντεκάρτ ἐπιστρέφει στὴν ἀφειρητρία ὅλης τῆς ἔρευνάς του — δηλαδὴ στὴν πραγματικότητα τοῦ ὑλικοῦ κόσμου καὶ τῶν νόμων του. Καὶ τώρα ἡ θεολογία του τὸν ἐφοδιάζει μὲ μιὰ σύντομη καὶ εὐκόλῃ μέθοδο γιὰ γὰ λυτρωθῆ ἀπὸ τὸ σκεπτικισμό, πού τὸν εἶχε βασανίσει στὴν ἀρχή. ἔχει σαφῆ καὶ ξεκαθαρισμένη ἰδέα γιὰ τὸ σῶμα του καὶ γιὰ τ' ἄλλα σώματα, πού τὸ περιβάλλουν ἀπὸ παντοῦ ὡς οὐσίαι ἀπλωμένες, πού μεταβιβάζουν κινήσεις ἢ μιὰ στὴν ἄλλη. Καὶ ἔχει τὴν τάσιν νὰ παραδέχεται ὅτι δὴποτε ἀντιλαμβάνεται μὲ σαφήνεια, ὡς ἀληθινόν.

Μὰ τὸ νὰ ὑποθέσωμε ὅτι ὁ Θεὸς δημιούργησε τὴν τάσιν αὐτὴν, μὲ τὴν πρόθεσιν νὰ τὸν ξεγελάσῃ, αὐτὸ θὰ φανέρωνε ἔλλειψιν φιλαλήθειας στὴ θεϊκὴ φύσιν καὶ δὲ θὰ συμβιβαζόταν μὲ τὴν τελειότητά της. Μιὰ τέτοια κρίσις εἶναι φανερό, ὅτι ἀγνοεῖ τὴν ἄλλη ἐκδοχὴ ὅτι ὁ θεὸς εἶναι δυνατὸ νὰ μᾶς ξεγελάσῃ γιὰ τὸ καλὸ μας. Ἡ καλύτερα ἐκεῖνο πού ὀνομάζομε ἀλήθεια, θὰ μπορούσε νὰ μὴν εἶναι βαθειὰ γνώσις τῆς φύσεως τῶν πραγμάτων καθ' ἑαυτῶν ἀλλὰ μιὰ ὀρθὴ κρίσις προηγούμενων καὶ ἐπόμενων. Ἡ συνείδησός μας θὰ ἦταν τότε ἓνας τεράστιος αἰσθητήριος μηχανισμὸς, κατάλληλος νὰ ἐξασφαλίζῃ τὴ διατήρησιν καὶ τὴν τελειοποίησιν τῆς ζωῆς.

Ὁ Ντεκάρτ ὡς μαθηματικὸς τοποθετεῖ τὴν οὐσία τῆς Ὑλης

ἢ τοῦ Σώματος σὲ ἔκταση. Σ' αὐτὸ συμφωνεῖ μὲ ἄλλο μαθηματικὸ φιλόσοφο τὸν Πλάτωνα, πὺν λέει τὰ ἴδια στὸν Τίμαιό του. Ὡς τόσο ἡ συμφωνία θὰ μπορούσε νὰ ἦταν τυχαία. Μὰ ὅταν βρίσκομε ὅτι ὁ Γάλλος, ὅπως ὁ Ἑλληνας, φαντάζεται ὅτι ὁ ὑλοποιημένος χώρος του ἦταν στὴν ἀρχὴ χωρισμένος σὲ τριγωνικά σώματα, ἡ ἀπόδειξη γιὰ τὸν ἀνομολόγητο δανεισμὸ παρουσιάζεται ἀκαταμάχητη — ἀφοῦ μάλιστα καὶ ὁ Χιουῦγκενς ἀναφέρει ὅτι ὁ Ντεκάρτ συνήθιζε νὰ κάνη τέτοια πράγματα. Ὁ **μεγάλος** συγγραφέας τῆς Μεθόδου καὶ τῶν *Meditations* — διότι κι ὕστερα ἀπὸ κάθε ἐπίκριση ἢ ἀξία του ὡς μεγάλου σοφοῦ μένει ἀναμφισβήτητη — δὲν ἔδωκε τίποτα στὴν Ἡθική. Σ' αὐτὴ τὴν περιχὴ περιορίζεται νὰ ἐπιβεβαιώνη τὰ γενικά συμπεράσματα τῆς Ἑλληνικῆς φιλοσοφίας, τὴ μοιραία ὑπεροχὴ τοῦ νοῦ ἀπὸ τὴν ὕλη, τῆς ψυχῆς ἀπὸ τὸ σῶμα, τοῦ πνεύματος ἀπὸ τὴν αἴσθηση.

Παραδέχεται τὴν ἐλεύθερη θέληση ἀπὸ τὸν Ἀριστοτέλη, χωρὶς καμιὰν ἀπόπειρα νὰ τὴ συμβιάση μὲ τὸν ἀλύγιστο Ντετερμινισμὸ τῆς μηχανικῆς φυσιοκρατίας του. Στὴ θεωρία του γιὰ τὴ διανοητικὴ συγκατάθεση, ὅτι εἶναι ἔργο τῆς θέλησης, βρίσκομε ἐπίσης καὶ μιὰν ἀξιόλογη πρόβλεψη τῆς νεωτέρας ψυχολογίας. Ὅταν οἱ κρίσεις μας προχωροῦν πέρα ἀπὸ ἐκεῖνες πὺν τὴν ἀλήθεια τους τὴν ἐγγυᾶται μιὰ σαφῆς καὶ καθορισμένη παρατηρησι, ὑπάρχει δυνατότητα πλάνης. Καὶ τότε ἡ πλάνη εἶναι σφάλμα δικό μας, διότι τὸ βιαστικὸ συμπέρασμα ἦταν πράξη θεληματικῆ.

Ἔτσι ἡ ἀνθρώπινη ἐλεύθερη βούληση ἐπεμβαίνει γιὰ ν' ἀπαλλάξη τὸ Θεὸ ἀπὸ κάθε εὐθύνη, τόσο γιὰ τὶς πλάνες ὅσο καὶ γιὰ τὰ ἐγκλήματά μας.

Ο ΜΑΛΜΠΡΑΝΣ

Εἶπαν ὅτι ὁ Πασκάλ δὲ μπορούσε νὰ ξεχάση, πὺς ὁ Ντεκάρτ περιορίζει τὴν ἐνέργεια τοῦ Θεοῦ στὸν κόσμον, στὴν ἀρχικὴ ὥθησι ἀπὸ τὴν ὁποία ξεκίνησεν ἡ πορεία τῆς ἐξελίξεως.

Μ' ὅλα ταῦτα οἱ φίλοι τοῦ Πασκάλ, Ἰωαννίτες υἱοθέτησαν

μέ ευχαρίστηση τόν Καρτεσιανισμό ὡς δική τους θρησκευτική φιλοσοφία καί τὸ ἐπίγραμμά του δὲν ταιριάζει βέβαια στὸν ἐπόμενο διαπρεπῆ Καρτεσιανό, τὸν Ἄρνολντ Χέλιγξ (1625-1669), ἓνα Φλαμανδὸ ἀπὸ τὴν Ἀμβέρσα. Ἄτυχος στὴ ζωὴ του ὁ ἔξοχος αὐτὸς δάσκαλος, βρῆκε ἀπὸ τὴν ἐπερχόμενη γενεὰ τὴν πιὸ μικρὴ ἐκτίμηση γιὰ τὴ συμβολή του στὴ Μεταφυσική, ἀπ' ὅλους τοὺς πρωτότυπους σοφοὺς. Ἐπειδὴ ἔξω ἀπὸ ἓνα μικρὸ κύκλο μελετητῶν ποὺ τὸν πρόσεξαν, μένει ἀκόμη ἐντελῶς ἀγνωστός. Ὁ Χέλιγξ εἶναι ὁ συγγραφέας τῆς θεωρίας ποὺ ὀνομάζεται **Συντυχισμός** (occasionalism).

Ὁ Ντεκάρτ εἶχε παραστήσει τὸ νοῦ, ποὺ τὸν ταύτιζε μὲ τὴ Σκέψη καί τὴν ὕλη, τὴν ὁποία εἶχε ταυτίσει μὲ τὴν Ἐκταση, ὡς δυὸ ἀντιθετικὲς οὐσίες χωρὶς κανένα κοινὸ σημεῖο. Ὅμως ὑπέθετε ὅτι ἐπικοινωνοῦσαν μεταξύ τους μέσον ἑνὸς τμήματος τοῦ ἐγκεφάλου, ποὺ ὀνομάζεται κωνάριο. Ὁ Χέλιγξ ἔκοψε καί τὸ στενὸ αὐτὸ ἴσθμό, ἀρνούμενος τὴ δυνατότητα, ὅτι ὑπάρχει κάποιος μηχανισμός, ποὺ μεταβιβάζει αἰσθητὲς εἰκόνες ἀπὸ τὸν ὕλικὸ κόσμον στὴ συνείδησή μας, ἢ θελήσεις ἀπὸ τὸ νοῦ στὰ μέλη. Μὰ τότε πῶς ἐξηγοῦνται τὰ γεγονότα ;

Κατὰ τὴ γνώμη του μὲ τὴν ἐπέμβαση τοῦ Θεοῦ. Ὅταν τὰ λεγόμενα αἰσθητήρια ὄργανα λειτουργοῦν ἀπὸ τὶς δονήσεις τοῦ ἔξωτερικοῦ κόσμου, ἢ ὅταν ὁ νοῦς ἐπιθυμῇ νὰ γίνῃ μιὰ κίνηση, παράγονται ὡς ἐκ θαύματος οἱ ἀντίστοιχες πνευματικὲς καί ὕλικὲς τροποποιήσεις μὲ τὴν παντοδυναμία τοῦ Θεοῦ. Καί ἐπειδὴ τὰ γεγονότα συμβαίνουν μὲ τὴ **συντυχία** σημείων, ποὺ δὲν εἶναι ἀποτελέσματα ἀλλὰ συνέπειές τους, ἡ θεωρία αὕτη ὀνομάστηκε **Συντυχισμός**.

Ἡ θεωρία ὅπως τὴ διαμόρφωσε ὁ Χέλιγξ, φαίνεται στὴν πρώτη στιγμὴ ἀπλούστατα χονδροειδῆ καί ἀπὸ θρησκευτικὴ ἀποψη ἔχει τὸ πρόσθετο μειονέκτημα ὅτι μεταβάλλει τὸ Θεὸ σὲ ἄμεσο δράστη κάθε ἐγκλήματος, ποὺ κάνει ὁ ἄνθρωπος. Μ' ὅλα ταῦτα εἶναι ἀπλούστατα λογικὴ ἐφαρμογὴ μιᾶς ἀρχῆς, ποὺ ἔγινε κατόπιν δεκτὴ ἀπὸ βαθεῖς σοφοὺς τῶν πιὸ ἀντίθετων σχολῶν, ὅτι δηλαδὴ ἡ συνείδηση δὲ μπορεῖ νὰ παράγῃ ἢ νὰ μεταβιβάξῃ.

ἐνέργεια συνδυασμένη μὲ τὴν πίστιν σ' ἓνα Θεό, ποὺ δὲν ὑπάρχει γιὰ νὰ μὴν κάνει τίποτα.

Ἀκόμη καὶ μετὰ τὰ μέσα τοῦ 19ου αἰῶνα, πολλοὶ Ἄγγλοι καὶ Γάλλοι Φυσιοκράτες εἶχαν τὴν πεποίθησιν ὅτι τὰ εἶδη τῶν ζώων, 300.000, ἀντιπροσώπευαν ἄλλες τόσες ξεχωριστὲς ἐνέργειες τοῦ δημιουργοῦ. Καὶ ἓνας τουλάχιστο ἀστρονόμος, ποὺ ἦταν καὶ φιλόσοφος, δήλωσε ὅτι τὰ ὕστατα ἄτομα τῆς ὕλης, ποὺ φτάνουν σὲ μιὰν ἀνυπολόγιστα ἀνώτερη μορφή, φέρνουν τὴ σφραγίδα κατασκευασμένων ἀντικειμένων.

Ἡ αἰχμαλώτισις τοῦ Καρτεσιανισμοῦ ἀπὸ τὴ Θεολογία, συμπληρώθηκε ἀπὸ τὸ Νικόλαο Μαλμπράνς (1638—1715). Ὁ τέλειος αὐτὸς συγγραφέας καὶ σοφός, ἀφιέρωμένος ἀπὸ φυσικὴ ἀναπηρία σὲ ζωὴ θεωρητικὴ, μπῆκε στὸ Oratoire (Ἐκκλησιαστικὴ Ὀργάνωσις) σὲ μικρὴ ἡλικία καὶ ἔμεινε ὡς τὸ θάνατό του.

Ὅταν τοῦ ἔπεσε στὰ χέρια ἓνα ἀντίτυπο τῆς «*Πραγματείας περὶ ἀνθρώπου*» τοῦ Ντεκάρτ σιὰ 26 τοῦ χρόνια, ἔγινε ἀμέσως προσήλυτος τῆς νέας φιλοσοφίας καὶ ἀφιέρωσε τὰ ἐπόμενα δέκα χρόνια ἀποκλειστικὰ στὴ μελέτη της. Στὸ τέλος τῆς περιόδου αὐτῆς δημοσίευσε τὸ κύριον ἔργον του, «*Ἀναζήτησις τῆς Ἀλήθειας*» (De la recherche de la verité 1674), τὸ ὁποῖον ἀμέσως τοῦ δημιούργησε τεράστια φήμη. Τὸ ἀκολούθησαν καὶ ἄλλα ἔργα λιγώτερο σπουδαῖα. Ὁ θρύλος ὅτι ὁ θάνατος τοῦ Μαλμπράνς ἐπιταχύνθηκε ἀπὸ μιὰ συζήτησιν μὲ τὸ Μπέρκλεϋ ἔχει ἀνασκευαστῆ. Χωρὶς νὰ ἀναγνωρίζῃ καμιά ὑποχρέωσιν, ὁ Μαλμπράνς παραδέχεται τὰ συμπεράσματα τοῦ Χελίγξ, ὡς ἐκεῖ ποὺ ἀρνεῖται τὴ δυνατότητα ἐπικοινωνίας νοῦ καὶ ὕλης, προχωρεῖ πράγματι περισσότερον καὶ ἀρνεῖται ὅτι ἓνα μέρος τῆς ὕλης μπορεῖ νὰ ἐνεργῇ πάνω σὲ ἄλλο. Ἡ ἀληθινὴ ὁμῶς πρόοδος του στὸ *Συντυχισμὸν* βρῖσκεται στὴν ἐξῆς ἐρώτησις : Πῶς μπορούμε λοιπὸν νὰ γνωρίσωμε τοὺς νόμους τοῦ ὕλικου σύμπαντος, ἢ καὶ ἀκόμη ὅτι ὑπάρχει καθόλου τέτοιο πράγμα, ὅπως ἡ ὕλη ;

Ὁ Θεὸς ἐπεμβαίνει πάλι γιὰ νὰ λύσῃ τὶς δυσκολίας μὰ κατὰ ἓνα τρόπο πολὺ πιὸ κομψὸ ἀπὸ τὸ θαυματουργὸ μηχανισμὸν τοῦ Χελίγξ. Ἡ ἐνόρασις μᾶς βεβαιώνει, ὅτι σκεπτόμαστε πράγματα καὶ ὅτι οἱ διάνοιές μας εἶναι ἐφοδιασμέναι μὲ ἰδέαι, καὶ μὲ τὴν

ιδέα τοῦ Θεοῦ μαζί, τοῦ παντέλειου ὄντος καὶ μὲ τὴν ἰδέα τῆς Ἐκτάσεως, μὲ ὅλες τὶς μαθηματικὲς καὶ φυσικὲς ἀλήθειες, πού πηγάζουν λογικὰ ἀπὸ αὐτήν. Τὴν ἰδέα αὐτὴ δὲν τὴν ἐφτιάσαμε ἡμεῖς, ἐπομένως ἔρχεται ἀπὸ τὸ Θεό, ἦταν στὴ διάνοια τοῦ Θεοῦ πρὶν νὰ ἔρθῃ στὴ δική μας. Ἀκολουθῶντας τὸν Πλωτῖνο ὁ Μαλμπράνς ὀνομάζει τὴν ἰδέα αὐτὴ **Νοητὴ Ἐκταση**. Εἶναι τὸ ἀρχέτυπο τοῦ ὑλικοῦ μας κόσμου. Αὐτὸ δὲ ἀληθεύει γιὰ ὅλες τὶς ἄλλες σαφεῖς καὶ καθορισμένες ἰδέες. Ἔχουν, ὅπως διδάσκει ὁ Πλατωνισμός, θεϊκὴ προέλευση.

Μὰ εἶναι ἀνάγκη νὰ ὑποθέσωμε ὅτι τὶς ἰδέες πού περιέχει κάθε μιὰ ψυχὴ τὶς ἔβαλε μέσα τῆς ὁ Δημιουργὸς κατὰ τὴ γέννησή της; Βέβαια ὁ νόμος τῆς οἰκονομίας αὐτὸ δὲν τὸ ἐπιτρέπει. Εἶναι ἀπλούστερο καὶ εὐκολώτερο νὰ ὑποθέσωμε ὅτι μόνο οἱ θεῖες ἀρχέτυπες ἰδέες ὑπάρχουν καὶ ὅτι τὶς ἀντιλαμβανόμαστε ἐπικοινωνῶντας μυστηριακὰ μὲ τὴ θεία συνείδηση, ὅτι μὲ λίγα λόγια δηλαδή, βλέπομε ὅλα τὰ πράγματα μέσα στὸ Θεό. Καὶ γιὰ νὰ κατορθώσωμε αὐτὴ τὴ θέα, πρέπει καθὼς λέει ὁ Ἀπόστολος, νὰ ζοῦμε, νὰ κινούμαστε καὶ νὰ εἴμαστε μέσα στὸ Θεό. Ὅπως θὰ ἔλεγε ἓνας μαθηματικός, ὁ Θεὸς πρέπει νὰ εἶναι ὁ **γεωμετρικὸς τόπος**, ἢ θέση τῶν ψυχῶν.

Ἐπάρχει κάτι τὸ μεγαλειῶδες βέβαια στὴ θεωρία αὐτὴ, ἢ ὁποῖα ὅμως ἔχει τὸ μειονέκτημα κατὰ τὴν ὀρθόδοξη γνώμη νὰ ὀδηγῇ λογικὰ στὸν Πανθεϊσμό — πού μισεῖ ὁ Μαλμπράνς — τοῦ μεγαλύτερου σύγχρονου του Σπινόζα.

Καὶ εἶναι χαρακτηριστικὸ τὸ ὅτι ἡ πολὺ παρόμοια φιλοσοφία τῆς **Αἰωνίας Συνειδήσεως**, πού ὑποστηρίχτηκε ἀπὸ τὸ συμπατριώτη μας Τ. Γκρήν, ἀποδείχτηκε ἀπὸ τὴν κριτικὴ τοῦ Ἐρ. Σίντκβικ ὅτι ἀπόκλειε τὴν προσωπικότητα τοῦ Θεοῦ.

Ο ΣΠΙΝΟΖΑ

Μὲ τὸ φιλόσοφο πού ἀνάφερα πρὸ ὀλίγου πλησιάζομε, γιὰ πρώτη φορὰ στὴ Νεωτέρα Ἱστορία, μιὰ φυσιογνωμία, πού θυμίζει μὲ τὴν ἰσορροπία τῆς διανοητικῆς τῆς καὶ ἠθικῆς ὑπεροχῆς τὶς ἠρωϊκότερες μορφές τῆς Ἑλληνικῆς σκέψης.